

TÖRÖK RÓBERT

Fényképportrék Kempelen Béláról és családjáról

Kismagyari Kempelen Béla (1874–1952) nevét a magyar családörténet kutatói jól ismerik, főként kitűnően használható, ma már alapmunkáknak tekinthető művei miatt. A kereskedelem és a kereskedőcsaládok történetét kutatva én is rendszeresen forgatom genealógiai témájú könyveit, amelyek e tekintetben sokszor egyedülálló források és hiánypótló adatközlések. Sokan, sok helyen kritizálták munkáit pontatlanságai és a nem elég alapos, kevésbé tudományos szemlélet miatt. Adatainak helyenkénti bizonytalanságát egyik művének előszavában ő maga is elismeri.¹ Mindezek ellenére munkái hasznosak. Tény az is, hogy a közel 40 ezer nemesi család genealógiai leírása valóban nagy feladat lehetett, és munkájával mennyiségben messze felülmúlta Nagy Iván korábbi művét.² Fontos, hogy a nemesség mellett a gazdaságban is érdekelt polgárcsaládokkal és a zsidó eredetű családokkal is foglalkozott.³ E munkái egyedülállóak és méltatást érdemelnek, hiszen ezeket a köteteket nagy haszonnal forgathatják a gazdaság-, és kereskedelem-történet kutatói. 1940-ben megjelent könyvében így ír művéről: „Munkám részint címerrajzokkal, részint arcképekkel, részint más, történelmi érdekességű reprodukciókkal jelenik meg. Ugy az egyes családok ismertetése, mint a rajzok szolgáljanak buzdításul az ősök emléke iránti kegyeletnek hasonló megnyilatkozására.”⁴ Személyét méltatlanul elfeledték, holott műveit sokan használták, használják még ma is. Sorsáról, családjáról eddig csak keveset tudunk, csupán annyit, amennyit az életrajzi lexikonok szüksézszerűen közölnek, arcképek és fényképi ábrázolások nélkül, pedig Kempelen maga is szükségesnek tartotta a címerek mellett az egyes személyek, családok képi ábrázolásainak közlését. Ezért személyére és műveire emlékezve, halálának

hatvanadik évfordulóján nemrégiben feltárt családi fényképeit mutatjuk be az alábbiakban.

2005 őszén egy Klauzál utcai „antik-bazár” ószeres üzletben járva, szokás szerint megmentésre érdemes fényképeket keresgéltem. A földön egy kupacban megkopott, 1874-es albumin vizitkártyára letem. (1. kép) A fotót Gévay Béla fényképész készítette Budapesten. Amikor megpillantottam hátoldalán a feliratot, már sejtettem, hogy valami egészen különleges dolgot találtam. A fénykép verzóján a tintával írt korabeli felirat a következő volt: „Kempelen Gézáné szül: Földváry Adeline és fia Kempelen Béla 1874”. A műteremben készült felvételen Kempelen Béla édesanyja karjában, pólyában tartja a pár hónapja, 1874. június 24-én Budapesten született kis Kempelen Bélát. Az anyáról talán ez az egyetlen ismert felvétel, hiszen kismagyari Kempelen Gézáné, bernáthfalvi és földvári Földváry Adeline igen fiatalon, alig 27 évesen, 1877. május 13-án Budapesten elhunyt.⁵

1. kép

¹ „Munkámban bizonyára vannak tévedések, hibák. Mentségemül szolgáljon, hogy a kötetben tárgyalt családoknak előzetesen megküldtem rájuk vonatkozó adataimat, felkérve őket arra, hogy azokat nézzék át, egészítsék ki és esetleges tévedést igazítsák helyre.” Ld. *Kempelen Béla: Magyarországi zsidó és zsidóeredetű családok* I. Bp., 1937. 4.

² *Kempelen Béla: Magyar nemes családok*. I–XI. Bp., 1911–1932. 2001 óta az Arcanum jóvoltából már digitális adathordozón is elérhető Kempelennek ez a munkája.

³ *Kempelen Béla: Családkönyv I. Nemes családok, polgárcsaládok*. [A szerző kiadása.] Bp., 1940. és *Magyarországi zsidó és zsidóeredetű családok I–III*. Bp., 1937–1939. Utóbbi munkát 1999-ben reprint kiadásban a Makkabi Kiadó gondozásában újra megjelentették *Magyar zsidó családok* címmel.

⁴ *Kempelen B.: Családkönyv* I. m. 6.

⁵ Gyászjelentését ld. az Országos Széchényi Könyvtár gyászjelentés-gyűjteményében. Felmenőiről Kempelen Béla is közöl adatokat a *Magyar nemes családok* című művének IV. kötetében a Földváry család ismertetésénél.

Amikor megértettem, hogy milyen kincsekre lettem, rögtön tovább kutattam az ószeresnél lévő kupacban, és további tizenöt, így összesen tizenhat darab családi fényképfelvételt találtam, amelyeket azonnal meg is vásároltam. Akkoriban, még muzeológus hallgatóként nagyon örvendtem a szenzációs leletnek, a gyűjtés öröme már akkor is magával ragadott. Elszomorítónak találtam azonban, hogy e kiváló embernek, aki több ezer család történetét tárta fel és publikálta, a saját családi fényképhagyatéka – és még ki tudja mi más – rossz állapotban, épp a pusztulás határán sínylődött. Feltehetően soha nem tudtunk volna ezekről a forrásokról, ha akkor nem találók rájuk. Később a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárában gyakornokoskodva lemásoltattam a képeket; vizsgálatuk további érdekességeket tárt fel.

A fényképfelvételek 1874 és 1920 között készültek különböző (vizitkártya, kabinet és más) méretben és technikával (albumin, celloidin, matt celloidin). Nagy részük többé-kevésbé sérült, zöme ragasztófoltos, szétvágott vagy megkopott. A képek minden bizonnyal egy, azóta már elveszett családi albumban foglaltak helyet, beragasztva. Hátlapjukon a rajtuk szereplő személyekre vonatkozó, különböző korokból, eltérő kézírással, valamint eszközzel írt feliratok olvashatók, olykor évszámmal is kiegészítve. Ezek egy része személyes jellegű írás (például: Nagymama, apu és nagymama stb. feliratok), így biztos, hogy családtagoktól származnak. A felvételek, illetve az azokon látható személyek további azonosításához természetesen felhasználtam Kempelen Béla műveit, a hiányzó információk kiegészítésére pedig anyakönyvekben és az Országos Széchényi Könyvtár gyászjelentés-gyűjteményében lévő, a Kempelen családra vonatkozó partecédulák adataiban kutattam. A következőkben a fényképeket egyenként, külön-külön mutatom be, közölve az egyes képekhez tartozó fellelt információkat. A fotókon szereplő személyek születési és halálozási adatait zárójelben adom meg; ahol ismert a helységnevét, ott természetesen az is szerepel.

Az ifjú Kempelen Béláról két vizitportré került elő. A korábbi, 1898-ban készült celloidin vizitkártyán a fiatal férfi mellképportréja látható (2. kép).

2. kép

Ez a felvétel, bár igen korai, mégis a legjobb állapotú valamennyi közül. A fénykép verzője is érdekes, hiszen a felvett készítő fényképész cég, Skalnik és Fia (Kassa, Fő utca 25.) az általuk átvett műterem korábbi tulajdonosának (Letzter és Társa) még fel nem használt hátlapjára ragasztotta az új képet. Szárazpecséttel felülbélyegezve jelezte, hogy már más a műterem tulajdonosa (Skalnik és Fia ezelőtt Letzter és Társa Kassa). Az életrajzi adatok szerint a fiatal, jogot végzett Kempelen Béla 1901 és 1906 között Abaúj-Torna vármegyei főispán titkár, illetve a szintén Abaúj-Torna vármegyei Göncön szolgabíró volt, s a vármegye székhelye Kassa városa volt.

A másik fénykép 1906-ban készült Temesváron. Itt az előzővel ellentétben pózban, pödört bajusszal látható Kempelen. A kép Róna és Dajkovits temesvári, Zápolya utca 5. szám alatti fényképészeti műintézetében készült.⁶ Kempelen 1904 és 1906 között a Temesvári Hírlap munkatársa is volt. A kissé megkopott fénykép az akkor újságíró Kempelen Béla mellképportróját ábrázolja (3. kép).

3. kép

Kempelen 1908. június 2-án Budapesten a VI. kerületben kötött házasságot Quint Miklós és Quint Miklósné Labáth Zsuzsanna 1882. június 10-én született leányával, Quint Máriával.⁷ A fellelt anyagban feleségéről igen sok, összesen hét darab fénykép található, sőt további másik két képen fiával, Kempelen Gézával is szerepel. Mielőtt rátérek ezek ismertetésére, egy másik fotót is vegyünk szemügyre! Feleségének édesanyjáról, azaz Kempelen anyósáról, Quint Miklósné Labáth Zsuzsannáról is fennmaradt egy kép (4. kép).

⁶ A források szerint 1905–1908 között működő cégnek Budapesten, az Erzsébet tér 7. szám alatt is volt műterme. Ld. Miklósi-Sikes Csaba: Fényképészek és műtermek Erdélyben 1839–1916. Székelyudvarhely, 2001. 184.

⁷ A házasságot a Budapest VI. kerületi házassági anyakönyv 670. folyószáma alatt jegyezték be. Az anyakönyv szerint a hosszú nevet viselő Kempelen Béla Mór Radó József már elvált állapotú volt. Korábbi feleségéről családkönyveiben ő maga sem tesz említést. Az új feleség, az ágostai evangélikus vallású Quint Mária Katalin Zsuzsanna ekkoriban a VI. kerületi Rózsa utca 71. szám alatt lakott.

4. kép

Az albumin felvételen Labáth Zsuzsanna beállított pózban, talán helyi szerb népviseletben, kötényben és papucsban, virágokkal díszített ruhában, nadrágban, övvel pózol. A kép Singer József (később 1900-tól udvari fényképész) újvidéki műtermében készült.⁸ Ekkoriban nem szokatlanok az ilyen jellegű beállított, beöltöztetett ábrázolások. A kép valamikor az 1880-as években készülhetett. Sajnos a hölgy életrajzi adatait nem ismerjük, így nem tudjuk, hogy vajon a fénykép kedvéért, családi vagy valamilyen társadalmi alkalom (színházi esemény, bál stb.) miatt, esetleg más okból öltözött a hétköznapiól eltérő öltözékbe. A források alapján ismert, hogy ágostai hitvallású Labáth nevű család élt a felvidéki Losoncon, de azt nem tudjuk, hogy e család rokonságban van-e Kempelen Béla anyósával. E rokoni kapcsolatok még homályosak. A Quint család feltehetően Délvidékről származott, ám felesége családjáról nem tesz említést műveiben Kempelen. Ennek felderítése további kutatások feladata lesz.

Kempelen Béla húgáról, az 1875. szeptember 24-én született Kempelen Etelkáról, valamint első férjéről, szántói és széplaki Bottka Istvánról egy 1895-ben készült albumin kabinetportré került elő (5. kép).

⁸ Singer Józsefnek ekkoriban két műterme volt Újvidéken. A hátlap szerint a főüzlet a Zöld Koszorú Szálloda mellett volt, a fióküzlet pedig ott, ahol a Schull-féle cukrászda működött. 1896 és 1909 között a Duna utca 9. szám alatti saját házában, valamint a Grand Mayer-féle Szállóban működött Singer. Ld. Szakács Margit: Fényképészek és fényképésműtermek Magyarországon (1840–1945). Bp., 1997. 140.

5. kép

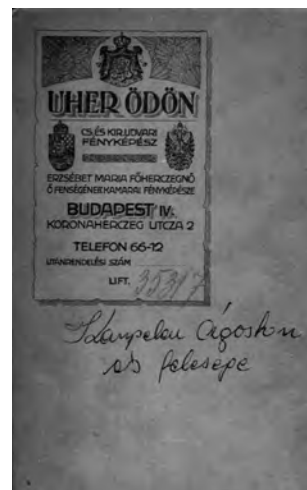

A felvétel idején még nem voltak házasságok, talán az eljegyzés alkalmából készítették ezt a műtermi felvételt Letzter Sándor kassai fényképésznél. A pár 1896. október 15-én házasodott össze, később azonban elváltak. Etelka 1910-ben Truzsinszky István felesége lett. Első (elvált) és második férje is még Etelka életében hunyt el.

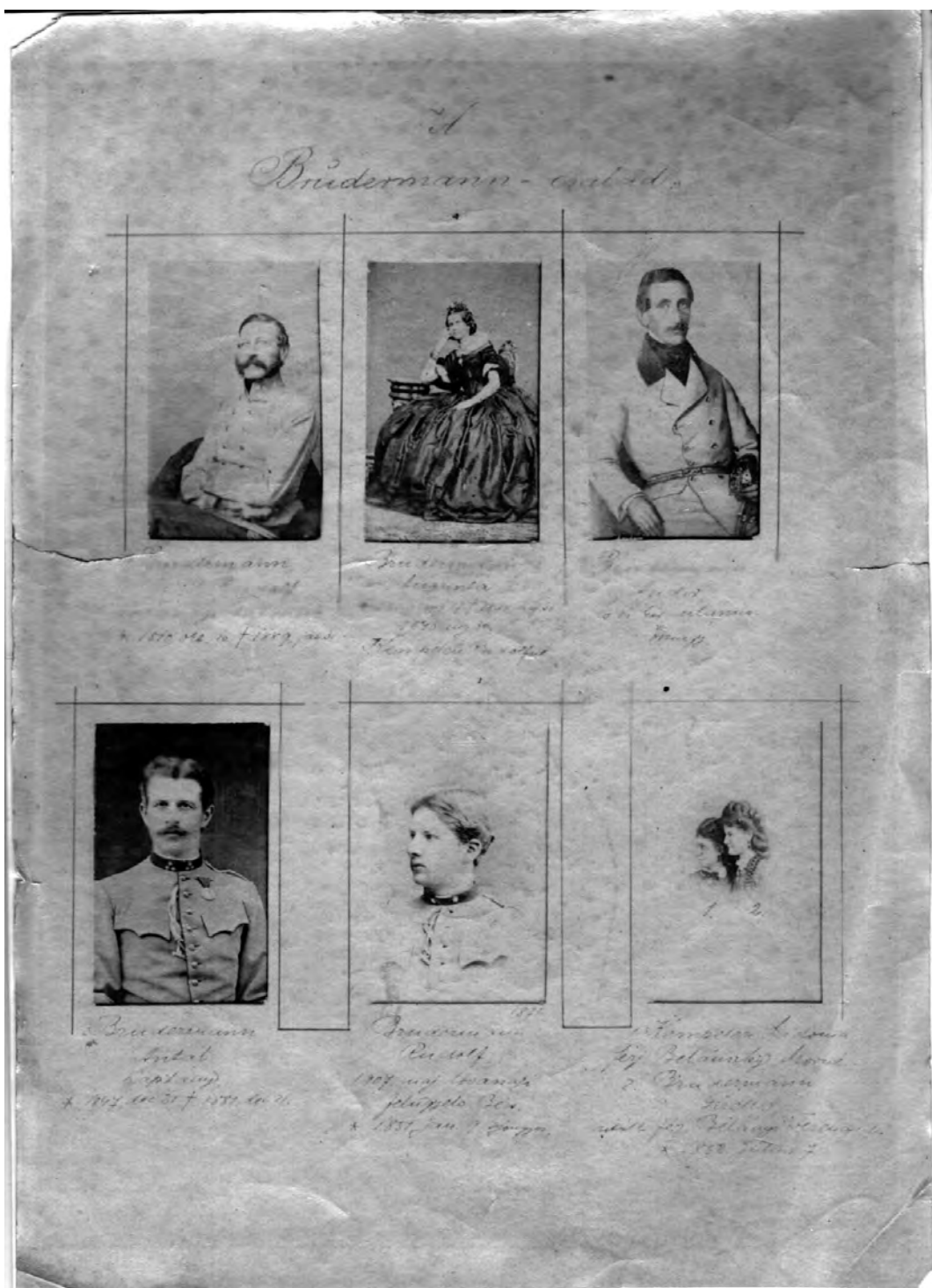
Egy másik Kempelen családtagról készült felvételen (6. kép) Kempelen Ágostont és hitvesét láthatjuk.

6. kép

Az 1907–1910 körüli celloidin matt felvétel kör alakú kivágatban mutatja a fiatal párt. A kép Uher Ödön császári és királyi udvari fényképész budapesti, Koronaherceg utca 2. szám alatti műtermében készült. Kempelen Ágoston apai ágon unokatestvére volt Bélának, s 1879. január 7-én született Budapesten egy másik, ugyancsak Kempelen Béla nevű családtag (1841. augusztus 26. – Budapest, 1885. június 5.) és Barchetti Anna gyermekeként. Kempelen Béla igen jelentős

7. kép

tisztséget töltött be, ő volt Budapest Székesfőváros tűzoltó-parancsnoka, s mindemellett köz- és váltóügyvédként is működött (17. kép). Fia, a szóban forgó Ágoston később szintén a fővárosnál dolgozott műszaki főtanácsosként. 1907. február 21-én vette feleségül a képen látható Varga Évát. Házasságukból két gyermek született, Márta és Imre.

A fényképek közül egy az 1900-as években készült.⁹ A 15,5 × 11 cm-es albumin reprodukált tablókép a Kempeken család rokonságához tartozó Brudermann család tagjait ábrázolja (7. kép).

⁹ A fénykép feliratán a legutolsó dátum 1907-ből való.

A felvételen hat darab fénykép – eredetileg az 1860–1880-as években készült vitzikártyák – reprodukciója látható. Egy fényképportré – Brudermann Rudolfé – datált, 1874-ben készült. Egy másik kép, Brudermann Andor portréja, az 1850-es években készülhetett, festmény vagy metszet alapján. A fényképek alatt a rajtuk szereplő személyek neve és életrajzi adatai olvashatók kissé megkopott kézírással. A hat képen hét személy szerepel. A fotók zömmel műtermi mell-, vagy derék-kép portrék. Egy esetben egész alakos ülő felvételt láthatunk. A felső sorban három kép foglal helyet:

Az elsőn Brudermann Rudolf tábornok (1810. október 10. – Budapest, 1889. január 31.) látható ülő pózban, katonai egyenruhában.¹⁰ A tábornok felesége báró Babarczy Gizella (1815. március 15. – 1855. szeptember 23.) ugyan nem szerepel a képen, de mint családtag és a további képeken megjelenő gyermekek édesanyja említést érdemel.

A második képen Brudermann Augustus (1819 – Eger, 1890. május 30.) ülő, egész alakos portréja látható, asztalra könyöklő pózban. Ő Kempelen Béla apai nagyanyja. Férje, Béla nagyapja, Kempelen Rudolf vagy Radó (Gomba, 1815. június 9. – Eger, 1892. december 14.) királyi pénzügyi tanácsos volt Egerben.

A harmadik kép Brudermann Andor császári és királyi ulánus őrnagyot ábrázolja (1823 – Heves, 1858. június 7.) Mivel igen fiatalon, mindössze 35 évesen elhunyt, a felvétel egy igen korai, 1850-es évekbeli ábrázolást mutat. Felesége Beczky Apollónia (vagy Paulina) volt (1825 – Budapest, 1879. június 12.). Leányukat, Gizellát a következőkben ismertető felvételek egyikén láthatjuk Kempelen Szidóniával együtt lefotografálva.

Az alsó sorban ugyancsak három fényképportré látszik, amely a három testvért, Brudermann Rudolf tábornok gyermekeit (Antalt, Rudolfot és Gizellát) ábrázolja. Az első képen Brudermann Antal ulánus kapitány¹¹ (1847. december 21. – Bécs, 1884. december 23.) mellképportréja látható egyenruhában, kitüntetéssel. A második képen testvére, a szintén katonai ifj. Brudermann Rudolf 1874-ben készült felvétele foglal helyet. A kép felirata szerint 1907-ben lovassági felügyelőként működött Bécsben az 1857. január 9-én Gyöngyösön született katonatiszt. A harmadik kép két hölgy családtagot ábrázol tipikus 1870-es évekbeli beállításal és befönt hajviseléssel. Az 1. számmal jelölt hölgy Kempelen Szidónia (1849. február 17. – 1887. december 7.), Kempelen Béla nagynénje, édesapjának, Kempelen Géza (Ürmény, 1844. augusztus 21. – Baldóczy-Gyógyfürdő, 1902. augusztus 29.) királyi tanácsosnak és pénzügyi igazgatónak a húga. A hölgy férje 1870-től Belánszky Mór.

A harmadik Brudermann testvért, Gizellát (1852. július 7. – ?) 2. számmal jelölve láthatjuk e fotón. Gizella a korábban említett, illetve fényképen is bemutatott Brudermann Augustus unokahúga volt. Férje tarnói Belányi Ferenc (1845. június 30. – Budapest, 1881. július 27.) pénzügyekkel

foglalkozott, pénzügyi titkárként működött. Az eredeti fényképtabló sajnos elveszett, de szerencsére így reprodukált másolatban megismerhettük a Brudermann család tagjait. Ilyen és hasonló jellegű reprodukciók készítése szokás volt akkoriban, mivel könnyen sokszorosíthatók, kis méretben készülhetett, s jól illeszkedett a családi albumok lapjai közé.

Kempelen Béla feleségéről igen sok fénykép készülhetett. Ezt bizonyítja, hogy a hagyatékban is kilenc képen szerepel. A felvételek zömét Kempelen Bélával kötött házassága előtt készítették. A legkorábbi mellképportré, amelyből két, majdnem azonos darab is előkerült, 1899-ben készült Medek Rezső budapesti, Rottenbiller utca 19. szám alatti műtermében (8–9. kép).

8. kép

9. kép

Szintén Medek készítette 1901-ben azt a 19,5 x 13 cm-es képet, amely már-már művészi beállításban, hosszú lófarokba fűtött hajjal, féloldalt ábrázolja Quint Mariskát (10. kép).

¹⁰ A tábornok a Lipót-rend, több háborús érdemérem és a török Medzsizs-rend tulajdonosa volt.

¹¹ Gyászjelentése szerint: k. u. k. Rittmeister im Uhlanen-Regimente Graf Grüne Nr. 1.

10. kép

Az ezt követően született felvételeken már komolyabb, érettebb nőt láthatunk. Salgó Sándor fényképész¹² 1903 körüli fényképein finom, elegáns polgári viseletben, nyakában fényképpel ékesített nyakékkal látható. (11–12. kép)

11. kép

12. kép

¹² Salgó Sándor műterme Budapesten a VIII. kerületben az Üllői út 34. szám alatt volt, az Iparművészeti Múzeummal szemben. 1900 és 1912 között működött itt.

13. kép

14. kép

Steiner Jenő Király utca 84. szám alatti műtermében is készített felvételt Quint Mária 1903-ban és 1906-ban. (13–14. kép)

Ezekon a képeken is látható az a medál, amely különlegessé teszi a fényképeket. A medálon egy nőalakot fedezhetünk fel, amely feltehetően édesanyjának vagy közeli nőrokonának fotografált arcképe lehetett. A felvétel ebből a szempontból rendkívül érdekes, hiszen egy korabeli fényképfelvételen láthatunk egy másik, akkoriban szokásosnak mondható fényképi ábrázolást, a medálképet. A fényképek történeti forrásként való bemutatásakor az apró részletekre is figyelni kell.¹³ Sajnos ma már nem kideríthető, hogy kit ábrázol a medálon lévő fotó.

A Quint Mariskáról készült legkésőbbi felvételek 1915 körüliek (15–16. kép).

Az Uher Ödön Koronaherceg utcai műtermében készült két darab, celloidin matt felvételen fiával, az 1909. március 28-án, Budapesten született Kempelen Géza Bélával együtt látható. A kisiskolás fiú matrózbúzban áll édesanyja jobbján. Az utód, Kempelen Géza később megnősült, Bálint Olgát vette

¹³ A medálképre Stemplerné Balog Ilona nyugalmazott főmuzeológus, fotótörténész hívta fel a figyelmemet. A fényképek történeti forrásként való további vizsgálatához ld. *Stemplerné Balog Ilona: Történelem és fotográfia*. Bp., 2009. című könyvét.

15. kép

feleségül, akitől három gyermeke született. Ők Kempelen Béla (1956 előtt született) unokái: Kempelen Thea, Kempelen Olga és Kempelen Zsuzsa. Feltehetően az egyik unoka kézírása látható a kép hátoldalán: „Apa és nagymama”. A nagypapa, Kempelen Béla 78 éves korában, 1952. augusztus 27-én hunyt el. Felesége is szép kort megélt, ő 1956. február 13-án távozott a földi világból. Sajnos idősebb kori fényképek róluk nem kerültek elő.

Nyilvánvalóan sok kép volt egykor a családi albumokban, amelyek az idők során elkallódtak. Talán az egykor volt népes család leszármazottainál még most is fellelhetnénk értékes forrásokat. Lehet, hogy az antikváriumban lévő kupacban más, itt be nem mutatott családtag arcképe is ott hevert. Sajnos ezeket akkor nem tudtam azonosítani és begyűjteni. Ha szerencsénk van, talán jó kezekbe kerültek azok a felvételek is, de inkább azt sejttem, hogy elvesztek vagy szétszóródtak a valamikori album egykori darabjai. (A megmentett képek további sorsáról még nem döntöttem, de az biztos, hogy valamelyik közgyűjteménybe fognak kerülni.) Állítson emléket ez az írás – a bemutatott forrásokkal együtt – Kempelen Bélának és családjának, ösztönözve a további személyére

16. kép

vonatkozó családtörténeti kutatásokat és forrásfeltárást, egyúttal buzdítson, ösztönözzön a fotók mint történeti dokumentumok gyűjtésére, őrzésére, tanulmányozására.

KEMPELEN BÉLA

a budapesti hivatásos tűzoltóság v. főparancsnoka.

17. kép Kempelen Ágoston apja, Kempelen Béla fényképe (Magyar Tűzoltóság Könyve. Összeállította: Magyar Tűzoltó Szövetség. Bp., 1925. 165.)